QASHQAR RUBABÍNÍŃ XALÍQ SAZLARÍ ORKESTRINDEGI ORNÍ

Qalmuratov Ańsatbay Dosanovich – *oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: qashqar rubobi, xalq cholg‘ulari orkestri, cholg‘u asboblari, tembr, orkestr fakturasi, xalq cholg‘u san’ati, musiqa an’anasi.

Ключевые слова: кашгарский рубаб, оркестр народных инструментов, исполнительские инструменты, тембр, фактура оркестра, народное музыкальное искусство, музыкальная традиция.

Key words: kashgar rubab, folk music orchestra, percussion, timbre, orchestral texture, folk musical art, musical tradition.

Xalıq saz-ásbabları orkestrleriniń jedel rawajlanıwı sharayatında dástúriy milliy saz-ásbapların akademiyalıq orkestr ortalıǵına integraciyalaw mashqalalarına qızıǵıwshılıq artıp barmaqta. Sonday saz ásbaplarınan biri qashqar rubabı bolıp, ol óziniń ayqın tembr ózgesheligi hám turaqlı atqarıw dástúrlerine iye bolǵan shertiletuǵın tarlı saz ásbabı esaplanadı. Qashqar rubobı xalıq muzika ámeliyatında úlken áhmiyetke iye bolıwına qaramastan, házirgi kúnge shekem xalıq saz-ásbapları orkestrinde qollanılıw máseleleri jeterli dárejede úyrenilmegenligi usı jumıstıń áhmiyetin belgilep beredi.

Qashqar rubabı uyǵır xalqı muzıka mádeniyatınıń eń áyyemgi saz ásbaplarınan biri bolıp esaplanadı. Ol ásirler dawamında vokal hám saz janrları menen birgelikte, tiykarınan, jeke hám ansambl qosıqshılıǵında qollanılǵan. Dástúriy atqarıw túrlerinen orkestr atqarıw túrlerine ótiw xalıq saz-ásbap ónериniń professionallasiw procesleri hám iri atqarıwshı jámáátlerdiń qáliplesiwi menen baylanıslı boldı. Qashqar rubobınıń orkestr quramına kirgiziliwi oniń atqarıwshılıq imkaniyatların rawajlandırıw hám kórkemlik sheńberin keńeytiwde áhmiyetli basqısh boldı.

Qashqar rubobınıń dúzilisi, yaǵnıy pútin aǵashtan islengen korpus, uzın grif, nama hám jańǵırıq tarlar sisteması onıń ózine tán jańlawın belgilep beredi.

Saz tembri - oberton quramınıń jumsaqlıǵı, tereńligi hám toyǵınlıǵı menen xarakterlenedi. Usı sıpatları rubabtıń xalıq sazları orkestrinin tembr palitrasına organikalıq sıyılıwına, sonıń menen birge individual ses reńin saqlap qalıwına imkaniyat beredi. Orkestr ámeliyatında qashqar rubabı bir qatar wazıypalardı atqaradı. Birinshi gezekte, ol tiykarǵı tematikalıq sızıqtı anıq hám tásirli júrgize alatuǵın jetekshi muzıka ásbabı sıpatında qollanıladı. Sonday-aq, rubab kóbinese solo funkciyasın atqarıp, milliy-uslubiy intonaciyalardıń tasıwshısı esaplanadı. Kóp dawıslı orkestr fakturasında ásbap garmoniyalıq fon hám ornament sızıqların payda etiwde qatnasıp, ulıwma jańlawdıń tembrli bayıwına járdem beriwi múmkin. Qashqar rubabın orkestr atqarıwshılıǵına beyimlestiriw bir qatar wazıypalar menen baylanıslı bolıp, olar dúzilisti birlestiriw, diapazonın keńeytiw, ansambl atqarıwshılıǵınıń ózine tán usılların islep shigiwdan ibarat. Zamanagóy kompozitor hám aranjirovshılar saz-ásbaptıń imkaniyatlarına kóbirek itibar qaratıp, muzıkalıq pikirlewdiń dástúriy hám akademiyalıq principlerin birlestiriwge baǵdarlanǵan shıǵarmalar jaratpaqta. Bul bolsa atqarıwshılıq mektebiniń jáne de rawajlanıwına, qashqar rubobınıń orkestr ámeliyatındaǵı ornın bekkemlewge xızmet etedi. Qashqar rubabı xalıq saz-ásbapları orkestriniń áhmiyetli bólegi bolip, úlken kórkem hám mádeniy wazıypalardı atqaradı. Onıń tembr tásirshenligi hám universallıǵı orkestr ses palitrasın keńeytiw, muzika materiallarınıń milliy ózgesheligin kórsetiw imkanın beredi. Qashqar rubobiniń orkestrdegi rolin úyreniw xalıq saz ónerinde dástúr hám zamanagóyliktiń óz ara tásiri proceslerin tereńirek túsiniwge járdem beredi.

Qashqar rubabı xalıq saz-ásbapları orkestriniń áhmiyetli bólegi bolip, úlken kórkem hám mádeniy wazıypalardı atqaradı. Onıń tembr tásirshenligi hám universallıǵı orkestr ses palitrasın keńeytiw, muzika materiallarınıń milliy ózgesheligin kórsetiw imkanın beredi. Qashqar rubobiniń orkestrdegi rolin úyreniw xalıq saz ónerinde dástúr hám zamanagóyliktiń óz ara tásiri proceslerin tereńirek túsiniwge járdem beredi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Abdurahmonov A. A. Markaziy Osiyo xalq cholǵu asboblari. - Tashkent: Fan, 2015. - 212 b.
2. Karimov R. X. Uyǵur ańanaviy musiqasi va cholǵulari. - Almatı: Óner, 2018. - 185 b.
3. Nurmuxamedov S. J. Orkestr narodnıx instrumentov: istoriya i sovremennost. - Tashkent: "Muzika," 2016. - 198 b.
4. Xamrayev M. K. Tembrovıe osobennosti щipkovıx instrumentov Vostoka // Muzıkalnoe iskusstvo. - 2019. - No 2. - S. 45-52.
5. Yusupov I. B. Rubob ijrochiligi ańanalari. Dushanbe, "Irfon," 2020. - 160 b.

REZYUME. Maqolada zamonaviy ijrochilik va orkestr amaliyotida qashqar rubobining xalq cholg‘ulari orkestrida tutgan o‘rni haqida so‘z boradi. Orkestr tarkibiga cholg‘u asbobini kiritishning tarixiy-madaniy asoslari, cholg‘uning konstruktiv, tembrik va badiiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Qashqar rubobining cholg‘u va yakkaxon cholg‘u sifatidagi funksional xususiyatiga, ko‘p qismli orkestr fakturasiga moslashish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Qashqar rubobi xalq cholg‘u asboblari orkestrining milliy-uslubiy o‘ziga xosligini shakllantirishda, musiqa madaniyati an’analarini saqlab qolishda muhim bo‘lgan, degan xulosaga kelinadi.

РЕЗЮМЕ. В статье обсуждается роль кашгарского рубаба в оркестре народных инструментов в современной исполнительской и оркестровой практике. Обсуждаются историко-культурные основы включения музыкального инструмента в состав оркестра, а также его конструктивные, тембровые и художественные особенности. Особое внимание уделяется функциональным особенностям кашгарского рубаба как музыкального и сольного инструмента, а также его адаптации к многочастной оркестровой фактуре. Сделан вывод о том, что кашгарский рубаб сыграл важную роль в формировании национально-стилистического своеобразия оркестра народных инструментов и сохранении традиций музыкальной культуры.

SUMMARY. The article discusses the role of the Qashqar rubob in contemporary performance and orchestral practice within the folk instrument orchestra. The historical and cultural foundations of incorporating musical instruments into the orchestra, as well as the instrument's structural, timbral, and artistic features, are analyzed. Special attention is being paid to the functional characteristics of the Kashgar rubab as a musical instrument and a solo instrument, as well as its adaptation to the multi-part orchestral texture. It is concluded that the Kashgar rubab played an important role in shaping the national-stylistic identity of the folk instrument orchestra and preserving the traditions of musical culture.

EKSPERIMENTAL TEATR IMKONIYATLARI

(O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston teatr san’ati misolida)

Qazaqbaeva Ramuza Perdebaevna – *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: eksperimental teatr, badiiy ifoda, sahna tajribasi, aktyorlik san’ati, rejissyorlik izlanishlari, zamonaviy teatr.

Ключевые слова: экспериментальный театр, художественное самовыражение, сценический опыт, актерское искусство, режиссерские исследования, современный театр.

Key words: experimental Theatre, artistic expression, stage experience, acting arts, direction studies, contemporary theatre.

Teatr san’ati jamiyat ma’naviy hayotining muhim bo‘g‘ini bo‘lib, u doimiy izlanish va yangilanish jarayonida rivojlanadi. Zamonaviy davrda teatr san’atida an’anaviy shakllar bilan bir qatorda eksperimental yo‘nalishlar ham faol rivojlanmoqda.

Eksperimental teatr san’atkorlarning badiiy tafakkuri, sahna imkoniyatlari va tomoshabin bilan muloqot usullarini kengaytirishga xizmat qiladi. [1] Ayniqsa, O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston teatrlarida so‘nggi yillarda eksperimental sahna tajribalari sezilarli